

МАТРІОТИЗМ. АРХЕТИП ВІДЬМИ У ВІРШІ ЛЮДМИЛИ ГОРОВОЇ «ВРАЖЕ»

Анотація

Актуальність дослідження обумовлена відсутністю наукових розвідок, присвячених аналізу образу відьми у вірші Людмили Горової «Враже».

Земля відповідно до концепції культурного екофемінізму є «живим» організмом. Тому доречно простежити нерозривний зв'язок Землі з людською спільнотою в ході еволюції цивілізації.

Спільною ознакою релігій є прагнення піклуватися про «Іншого», що породжує моделі етики піклування, квінтесенцією яких є констатація ідеї: насильство не припустимо в сучасному світі. Ідея сприйняття Землі як живої істоти впроваджується в концепції культурного екофемінізму. Це сприяє відродженню енергетичного зв'язку людини з Землею, який було втрачено в ході технологічного розвитку цивілізацій. «Єдність» представлена в різних релігіях. Піклування, відмова від домінування беруть витoki в Архетипах, коли відбувалось вшанування Землі, яка асоціювалась із Матір'ю. Досягненням екофемінізму є реабілітація феномену «відьма», яка серйозно ставиться до відродження схиляння перед природою як репродуктивною системою. Важливим є осмислення репрезентації архетипу Відьма й архетипних культів у віршах Людмили Горовою «Враже» на рівні поезики (повтори, синекдоха). Це дозволяє виокремити емоційну реакцією опору українського народу та віддзеркалення ментального генетичного коду «сили духу»,

що ґрунтується на історичній пам'яті давніх пращурів.

Мета статті полягає в дослідженні поетики вірша «Враже» Людмили Горової як цілісної системи тропів, що формують художній жіночий образ із виразним пафосом застереження про неминучу катастрофу для агресора.

Завдання. Реалізація мети потребує осмислення поетики вірша Людмили Горової «Враже» в системі тропів, специфіки сильного жіночого характеру, а також означення ідеї незворотності наслідків «зла», приреченості людини/народу нести відповідальність за власні дії, неможливості уникнення «відплати» відповідно до законів потойбічних сил, перед якими технічні здобутки людства є слабкими й неефективними.

Наукова проблема полягає в необхідності визнання інтуїтивного неприйняття наслідків кризи матеріалістичної логіки, ознаками якої є руйнації через високий розвиток військово-зорієнтованих технологій, виробництво та практики використання сучасної зброї в ХХІ ст.; кризи інститутів влади й соціальних інституцій урегулювання соціальних і політичних міжнародних конфліктів. Інтуїтивне неприйняття породжує естетичний опір у поезії, в якій формуються сучасні жіночі художні образи, що реалізують ідеї перетинів потойбічних енергій і повсякдення, які відроджені з давніх міфологічних і фольклорних кодів.

Результати. У ХХІ ст. в українській поезії, яка є етичним опором й активною реакцією мисткині на несправедливі криваві політичні реалії, продемонстровано пафос енергетичних посилів, які мають давні коріння, що доводить: не лише використання сучасних технологій (зброї) застосовується у ході життя людини. Настрій сили архетипу Відьма у віршах розкриває перетин потойбічного та земного. Матріотизм як піклування й емоція патріотизм як

відчуття «свого» в архетипі Відьма перетинаються в пластах захисту своєї території, захисту «свого» Дому.

Висновки. Відьма навчає культивувати «своє» і боронити «своє». Цей перетин відбувається в момент загострення конфлікту: коли зафіксована загроза і вкрай необхідний «захист». Рекомендації архетипу Відьма є порятунком від ворога / емоційно-ментальним захистом від загарбника в феномені матріотизм.

Ключові слова: Людмила Горова, «Враже», екофемінізм, архетип, повтор, синекдоха, конфлікт, поезія, художній образ.

S. Kryvoruchko. MATRIOTISM. ARCHETYPE OF THE WITCH IN LYUDMYLYA GOROVA'S POEM "THE ENEMY"

Abstract

The **relevance** of the study is due to the lack of scientific research devoted to the analysis of the image of the witch in Lyudmila Gorova's poem "The Enemy".

According to the concept of cultural ecofeminism, the Earth is a "living" organism. Therefore, it is appropriate to trace the inextricable connection of the Earth with the human community in the course of the evolution of civilization.

A common feature of religions is the desire to care for the "Other", which generates models of the ethics of care, the quintessence of which is the statement of the idea: violence is unacceptable in the modern world. The idea of perceiving the Earth as a living being is implemented in the concept of cultural ecofeminism. This contributes to the revival of the energetic connection of man with the Earth, which was lost during the technological development of civilizations. "Unity" is represented in various religions. Care, the rejection of domination has their origins in the Archetypes, when the Earth,

which was associated with the Mother, was honoured. The achievement of ecofeminism is the rehabilitation of the “witch” phenomenon, which seriously treats the revival of worship of nature as a reproductive system. It is important to understand the representation of the Witch archetype and archetypal cults in Lyudmila Horova’s poems “The Enemy” at the level of poetics (repetition, synecdoche). This allows us to distinguish the emotional reaction of the resistance of the Ukrainian people and the reflection of the mental genetic code of “strength of spirit”, which is based on the historical memory of ancient ancestors.

The aim of this article is to examine the poetics of poem ‘Vraže’ by Lyudmila Gorova as a coherent system of tropes that shape a female artistic image imbued with a distinct sense of foreboding regarding the inevitable catastrophe awaiting the aggressor.

Objectives. Achieving this objective requires an analysis of the poetics of Lyudmila Gorova’s poem ‘Vraze’ within the framework of its figurative language and the distinctive traits of a strong female character, as well as an examination of the idea of the irreversibility of the consequences of ‘evil’, the inevitability of a person or a people bearing responsibility for their own actions, and the impossibility of escaping ‘retribution’ in accordance with the laws of otherworldly forces, before which humanity’s technical achievements are weak and ineffective.

The academic problem lies in the need to acknowledge an intuitive rejection of the consequences of the crisis in materialist logic, the hallmarks of which are the destruction caused by the rapid development of military-oriented technologies, and the production and use of modern weapons in the 21st century; the crisis of institutions of power and social institutions for the settlement of social and political international conflicts. Intuitive rejection generates aesthetic resistance in poetry, in which modern female artistic images are formed,

realizing the ideas of the intersections of otherworldly energies and everyday life, which are revived from ancient mythological and folklore codes.

Results. In the 21st century, in Ukrainian poetry, which is an ethical resistance and an active reaction of the artist to the unjust bloody political realities, the pathos of energy messages that have ancient roots is demonstrated, which proves: not only the use of modern technologies (weapons) is used in the course of human life. The mood of power of the Witch archetype in poems reveals the intersection of the otherworldly and earthly. Matriotism as care and the emotion of patriotism as a feeling of "one's own" in the Witch archetype intersect in the layers of protecting one's territory, protecting "one's" Home.

Conclusions. The Witch teaches to cultivate "one's own" and defend "one's own". This intersection occurs at the moment of aggravation of the conflict: when a threat is fixed and "protection" is urgently needed. Recommendations of the Witch archetype are salvation from the enemy / emotional and mental protection from the invader in the phenomenon of matriotism.

Keywords: *Lyudmila Horova, "Enemy", ecofeminism, archetype, repetition, synecdoche, conflict, poetry, artistic image.*

Вступ

Архетип відьми в українській літературі став багатограним і глибоко вкоріненим у народні вірування та демонологію. Він еволюціонував від фольклорного образу «тієї, що відає», до складного психологічного та гендерного образу в сьогочасній українській літературі, чим привертав і привертає увагу науковців. Серед нинішніх досліджень варто згадати фундаментальні дисертаційні розвідки Т. Данилюк-Терещук «Міфокритичний дискурс демонологічної образності в літературі українського

романтизму», В. Кметь «Архетип відьми в українській літературі XIX–XX століття», присвячені еволюції образу відьми від фольклорних джерел до художньої ретрансляції, а також фундаментальну монографію про соціокультурне та юридичне тло явища К. Диси «Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII–XVIII століть».

Актуальність пропонованого дослідження обумовлена відсутністю наукових розвідок, присвячених аналізу образу відьми у вірші Людмили Горової «Враже».

Постановка проблеми. У межах культурного екофемінізму Земля інтерпретується як жива цілісність, а взаємозв'язок між природним середовищем, людською спільнотою та цивілізаційним розвитком осмислюється як органічна єдність. Спільним знаменником для різних релігійних традицій постає етика піклування про «Іншого» (у християнській парадигмі «ближнього») та відмова від насильницьких моделей взаємодії. Паралельно актуалізується інтерес до архаїчних архетипних культів – східних, слов'янських, північних, південних, індіанських, а також празахідних доолімпійських традицій давньогрецької релігійності, пов'язаних із вшануванням первісних космічних сил, зокрема Геї як уособлення **Матері-Землі**. Етимологічний аналіз демонструє семантичну спорідненість понять, пов'язаних із образом відьми. Українське слово «відьма» походить від давньоруського (староболгарського) *въдь* – «знання», «відання», що дозволяє трактувати відьму як жінку, що наділена знанням. В англійській мові *witch* сягає давньоанглійських форм *wicce* / *wicca*, які позначали особу, що володіє сакральним знанням або практикує знахарство (*witchcraft*). У французькій мові *sorcière* етимологічно пов'язане з латинським *sortarius* – «той, хто здійснює заклинання», а

згодом – «той, хто має справу з долею». Португальське *bruxa* походить від іспано-кельтської форми *bruxtia*, що також означало «заклинання». У всіх випадках простежується зв'язок із семантикою слова як носія сили; у сучасному розумінні – як носія інформації та впливу.

Може саме тому відьом так активно знищувала католицька церква в період Середньовіччя, керуючись ментальністю патріархальної культури та агресивно насаджуючи свою авторитарну владу. Місія церкви була в розповсюдженні інформації про етику та мораль Християнської релігії. Потрібно чітко розмежовувати церкву і релігію, які в патріархальній культурі не були єдиними, оскільки самі представники церкви були порушниками релігійних постулатів. Наприклад, вони порушували заповідь: «Не убий», коли спалювали відьом на кострах. Отже, відьма була конкурентом церкви, тому що вона теж несла «знання», але прадавні, які сформувалися ще до виникнення монорелігій. Відповідно патріархальній поведінці церковники відьом знищували як конкурентів, замість того, щоб співпрацювати. Сама відьма має спільні ознаки з Архетипом Матері. Отже, відкривається прогалина в науці – існування Архетипу Відьми. Але поки що ми не маємо досі про Архетип Відьми ніякого уявлення.

Наукова проблема полягає в необхідності визнання інтуїтивного неприйняття наслідків кризи матеріалістичної логіки, ознаками якої є руйнації через високий розвиток військово-зорієнтованих технологій, виробництво та практики використання сучасної зброї в ХХІ ст.; кризи інститутів влади й соціальних інституцій урегулювання соціальних і політичних міжнародних конфліктів. Інтуїтивне неприйняття породжує естетичний опір у поезії, в якій формуються сучасні жіночі художні образи, що реалізують ідеї перетинів потойбічних енергій і

повсякдення, які відроджені з давніх міфологічних і фольклорних кодів.

Метою статті є відшукати в поезиці віршів «Враже» Людмили Горової, яка є складною гармонійною системою тропів, формування художнього жіночого образу, який створений поетесою для впровадження пафосу попередження про катастрофу, в якій опиниться агресивний народ через соціально-неекологічні кроки.

Завдання. Реалізація мети потребує осмислення поезики вірша Людмили Горової «Враже» в системі тропів, специфіки сильного жіночого характеру, а також означення ідеї незворотності наслідків «зла», приреченості людини/ народу нести відповідальність за власні дії, неможливості уникнення «відплати» відповідно до законів потойбічних сил, перед якими технічні здобутки людства є слабкими й неефективними.

Методи дослідження

У процесі інтерпретації залучено поетикальний аналіз для осмислення засобів контекстуально-синонімічного увиразнення мовлення. Завдяки цьому методу виокремлено тропи – повтори, метафори, епітети, синекдоху, які у контекстах створюють специфічний пафос потойбічності. Залучення екофеміністичної концепції у ході дослідження сприяло виявленню проблем, які віддзеркалюють ідеї, що формують реакцію реципієнта (читача / слухача). Концепція екофемінізму долучена з точки зору етнічного патріотизму поч. ХХІ ст., який є версією подолання колоніальних проблем і комплексів минулого в ракурсі постколоніальних орієнтирів. Засади екофемінізму слушно сприяють висвітленню духовних орієнтирів, «еко»-моральних цінностей, ставлення індивіда до довкілля, що розкриваються в поезії на рівні ідеї : захист «свого» (своїї території – України).

Постколоніальна критика доречна для усвідомлення процесів відродження історичної пам'яті. Українська дослідниця Тетяна Белімова у статті «Українська література в матрицях (де)колоніалізму» робить акценти на головних термінах постколоніальних студій: «колоніалізм», «антиколоніалізм», «постколоніалізм», «деколоніалізм», які обґрунтовує й ілюструє гібридну, подвійну «сутність російського імперіалізму, який узяв українську культурну та духовну спадщину в осердя власного імперського міфу, інкорпорував досягнення України у власну історію та привласнив українську історичну спадщину» (Belimova, 2025, с. 16).

Бразильська дослідниця Летиція Голард (Goularte, 2025, с. 47) в українських піснях вбачає вияв національного опору, що через перформанс створює політичний дискурс, де сенси роблять акценти на культурних елементах і символах, що формують національну ідентичність. Польський дослідник Артур Брацкі в ході інтерпретації роману української сучасної письменниці Леї Живи «І ехо повторило...» привертає увагу до сенсоутворюючих «повторів», які водночас є грою й філософською глибиною, що дозволяє викликати «в уяві спіральну модель історичного повторення», коли в конфлікті виявлена культурна пам'ять (Zhiva, Bracki, 2025, с. 188).

Результати та дискусії

У західній та українській літературних традиціях простежується послідовний інтерес до осмислення Архетипу Відьми як складного символічного утворення. Митці різних епох намагаються художніми засобами наблизитися до його сутнісних характеристик. Зокрема, у творчості Дж. Р. Р. Толкін архетипні моделі жіночих персонажів поєднують мотиви сили, знання і зв'язку з надприродним. В українському контексті показовим є образ

Мавки, створений Лесею Українкою, який репрезентує синтез природного начала, духовної глибини та внутрішньої свободи. До актуалізації мотивів сакрального жіночого знання звертається й сучасна авторська пісенна та поетична творчість, зокрема Людмила Горова. Ці образи функціонують також у міфологічних системах і фольклорних казках різних народів, що свідчить про універсальність архетипної моделі.

У концептуальних орієнтирах еко-фемінізму відроджується «інститут» відьом на Заході – це Вікки, які утворювали Ковени. Ковен – це спільнота відьом, які збираються для виконання обрядів під час свят. Свята відьом в західній міфології називається шабаш. Отже, я не пожартувала, коли говорила про «інститут» відьом. Якщо порівняти з інститутом церкви або інститутом освіти, відьми працюють за цими ж спільними правилами тільки без підтримки держави (як університет і церква). Але вони досі існують, значить, вони – сильні та життєздатні. Ковен – це аналог університету / церкви, шабаш – це аналог конференції / службі; відьма – це аналог професора / священника, осередок відвідувачів відьми – це аналог студентів / парафіян.

Усі зазначені представники несуть «знання»: і відьма, і професор, і священник. Тільки професор – офіційно визнаний матеріально-технічним мисленням ХХІ ст. та державою, священник – дозволений духовним мисленням ХХІ ст. державою, відьма – офіційно не визнана духовним мисленням ХХІ ст. держави.

Українські відьми, на відміну від західних, існують окремо, та не утворюють спільноти. Із відвідувачами вони спілкуються індивідуально.

У західній культурі Вікка організовують зібрання віккан. Це заходи ініціації, які проводить Жриця або Жрець.

Одним із важливих здобутків екофеміністичної думки є переоцінка образу відьми як культурного феномену та спроба його символічної реабілітації. У цьому дискурсі відновлюється інтерес до архаїчних практик – шанування природи, уваги до репродуктивних циклів, символіки небесних тіл (Сонця й Місяця) як космічних маркерів ритму життя. Ці орієнтири виявляються складними для інтеграції у світогляд сучасного технократичного суспільства XXI століття, зорієнтованого передусім на матеріальні та інструментальні цінності.

Еко-фемінізм відроджує засади давнього вегетарианства (індійського; античного римського – учитель Сенеки був вегетаріанцем), яке переводить із пласта дієти та індивідуального вибору в політичну площину. У вживанні м'яса в їжу представниці цього відгалуження вбачають прояви агресії по відношенню до тварин, які вживає людина, що позначається на комунікації м'ясоїдів із іншими людьми на засадах домінування. Але якщо розмірковувати в цих напрямках, то вживання в їжу рослин, які є частиною природи, є також дискримінацією по відношенню до рослин. Або до комах. Або до риби. Таким чином, людина може взагалі в цивілізаційному розвитку дійти того, що відмовиться від «натуральної» природної їжі і буде харчуватися лише синтетичними сполуками, які буде виробляти сама. Хоча їх теж потрібно звідкись брати (із мінералів)... Особисто мені поки що страшно про таке думати. Але всі ми міняємось. До речі, харчування людини можна інтерпретувати з позиції переходу енергій одну в іншу: життя свині переходить в тіло людини, яка займається творчістю (якась-то письменниця), і таким чином ця свиня увіковічується.

Оскільки до біологічного життя ми всі ставимось в тому числі у вимірах часу, який минає, тому : що важливіше

– реальне біологічне життя людини? чи дії цієї ж людини в процесі біологічного життя, які залишаються в пам'яті інших людей (в історії)?

Також еко-феміністки осмислюють розвиток медицини, наприклад, медикалізація пологів у ракурсі повернення до натуральних процесів. Але існує статистика великої кількості смертей під час природних пологів без лікаря і медикаментів. Тобто є складнощі відродження цих знань.

Я переконана, що відродження цієї інформації має відбуватися без загрози життю сучасної людини, а гармонійно із урахуванням технічного розвитку. Без крайнощів, обережно, без фанатизму, щоб не нашкодити.

Архетип відьми доречно спробувати виявити із жанру фольклорних чарівних казок а також із легенд. У сюжеті матріархальних казок сама героїня наділяється рисами відьми. Їй допомагає енергія / інформація її померлої матері, яку вона отримує через чарівні предмети. Ця героїня протиставляється іншим жінкам (мачуха / сестри / інші відьми), від яких відрізняється своєю ментальною силою / енергією, і перемагає їх: коли вони усвідомлюють її силу, вони йдуть, а сама героїня / відьма отримує свободу. У матріархальних казках героїня-відьма нікого не вбиває, вони йдуть самі. Також героїня-відьма може допомагати герою-чоловіку. Вона його спрямовує, завдяки її порадам він виконує завдання та досягає своєї мети. Герой-чоловік завжди обов'язково когось убиває. Його перемога завжди досягається в результаті чиєїсь-то смерті. У патріархальних казках відьма є помічником героя, який намагається комусь допомогти, вирішує задачу, яку поставив перед ним господар. Герой добивається смерті свого «опонента» : кощя, царя. І тільки після смерті сильного попередника герой може жити далі. Цим відрізняються патріархальні та

матріархальні ментальні орієнтири. Чоловік орієнтований на знищення «опонента», жінка прагне позбавлення «шкоди» від опонента.

Отже, архетип Відьма – це сильна енергія в характері жінки, прагнення спрямовувати цю енергію на вирішення завдань, щоб допомогти комусь або собі та покращити ситуацію. Відьма володіє знанням / інформацією, що не відомі іншим. Вона живе окремо, вона самодостатня. Вона не потребує схвалення / оцінки своїм діям від інших. Відьма є захисником людини, яка потребує її допомоги. Відьма робить те, про що її просять. Для себе вона робить те, що вважає потрібне, рішення приймає сама. Відьма може жити в різних природних просторах та переміщуватись у цих топосах : вода, земля, гора, небо, під землею. Отже, вона може існувати скрізь, вона підлаштовується під природу, яка її оточує.

Провідні риси дій відьми – захист і допомога того, хто разом із нею. Шкоду вона може наносити лише супротивникам того, хто потребує її захисту. На цих рівнях може виявлятися агресивність відьми. Але це також може інтерпретуватися як «Відплата» за попередні погані вчинки. Відьма має сильне его. Також вона наполеглива. Якщо відразу не вдається досягти мети, відьма буде повторювати свої спроби, поки не здобуде успіх. Вона цілеспрямована.

Відьма має спільні ментальні риси з амазонками, гетерами, куртизанками. У архетипі Відьма гармонійно співіснують риси характеру, які в патріархальному мисленні були розподілені за статевими / гендерними ознаками: на маскулінні і фемінні. До маскулінних віднесли – захищати, будувати, долати, знищувати, до фемінних долучили – відати, супроводжувати, мстити. Цей розподіл на практиці не завжди спрацьовує, є абсолютно несправедливим і застарілим, тому я його визначаю як

неадекватний. Наприклад, є чоловіки, яким властива жага помсти. На цьому принципі вибудована мораль у «Старому Заповіті»: «око за око, зуб за зуб», а також цей постулат активно впроваджувався в концепції італійської мафії – поняття «вендетта».

Я хочу цим підкреслити, що не існує розподілу на маскулінні та фемінні риси характеру, що є ролі, які нав'язує спільнота особистості, але вони вже поступово (дуже-дуже повільно) еволюціонують. Наприклад, еко-феміністки намагаються говорити про зміни парадигм, які відбуваються в переході від статево/гендерно диференційованих до загальнолюдських «єдиних» / «спільних». Але, якщо Перша Леді Ірану в 2023 році в пресі заявляє, що «робота і навчання для жінки є формою насильства» у відповідь на вбивство поліцейськими у 2022 році громадянки куртського етносу Макси Аміні, якій було 22 роки, за те, що вона на зупинці автобусу стояла без хіджабу (вид паранжі), зрозуміло: еко-феміністкам потрібно дуже багато всього зробити, вони тільки розпочинають свій шлях.

Отже, в архетипі Відьми гармонійно поєднані риси: прагнення захищати, будувати, долати, знищувати, відати, супроводжувати, мстити, (які штучно розподілені в патріархальному мисленні на жіночі та чоловічі ролі). Відовство є провідною ознакою архетипу Відьма. Вона має доступ до природних знань, які приховані від загалу. Вона використовує ці знання в межах життя і смерті. Екзистенція відьми – це активна дія, її знання мають бути використані. Також відьма є смертною (вона людина), на відміну від богинь, тому їй потрібні учні, щоб вона мала передати свої знання майбутнім нащадкам.

Отже, Відьма є «учителькою». Вона дає поради, коли у неї питають, як можна себе захистити. Відьма навчас

захищати людину себе, свої інтереси та переконання, свою територію (Дім, країну), цей захист має протікати в активній фазі. Так Відьма орієнтує людину на активні дії, які відбуваються відповідно свідомому та підсвідомому конкретної людини через відкриття природних інстинктів, власної сили індивіда, його здатності маніпулювати іншими та схилити їх своїй волі (йти до мети). Таким чином, Відьма навчає енергетичним «еко» практикам впливів на інших. Вона навчає відкрити власну силу і власні можливості, власний потенціал, і спрямовує індивіда на самореалізацію. Візуально у казках відьму зображують із крючкуватим носом, що є символом гарного «нюху» – інтуїтивного чуття.

Відьма може бути різного віку – і молодою красунею, і старою жінкою. Можуть відбуватися переходи в різні вікові стани. Наприклад, М. Гоголь у творі «Вій» зображує відьму, яка була і молодою і старою відповідно від ситуації. Вона обирала собі вік, який був потрібен для реалізації певної мети в конкретній сюжетній колізії. У психології ця здатність визначена як ефект мерехтіння – використання сили «іншого» для того, щоб перейти на вищий рівень. Відьма культивує жіночу силу. Сама відьма є сильною жінкою, яка може все «врегулювати» / «вирішити» (якщо висловлюватися сучасними соціальними термінами).

Для того, щоб культивувати цю силу, відьма звертається до екопрактик, які прописані в різних релігіях – це можуть бути різноманітні медитації, якісь рухи, якісь дихання (сучасній матеріально орієнтованій людині це здається маячнею, але воно «працює»). Отже «медитації» та ритуальні рухи є шляхом до себе, до «свого» еґо, за допомогою «своєї» інтуїції до вічного знання, яке не прописано «літерами». Ці знання передаються на рівні емоцій, відчуттів, нейронних зв'язків, через шкіру. Можу

припустити, що спроба записати хімічні реакції і є результатом цих енергетичних посилів. Чи можна хімічною формулою записати фізичні зміни в тілі людини в процесі закоханості? Відьма має інший неписьмовий інструмент для вловлювання і передачі інформації. Зараз ця інформація називається – еко-енергетичні сили і поштовхи, в результаті яких пишуться картини і романи, відбувається спілкування на різних рівнях. Мистецтво – це спосіб спілкування. Митець передає посил читачам / глядачам. Цей посил спрямований і в сучасність і в майбутнє.

До відьми людина звертається, коли не може пояснити сучасною логікою процеси навколо неї, і тоді відьма допомагає. Відьма має свій інструментарій. Це 1) стихії – вода, вогонь, земля, повітря (священники також використовують воду та вогонь, а науковці у воді вбачають джерело життя, а у вогні джерело енергії), 2) література – книги, рукописи (і священники і науковці так само використовують професійну літературу), 3) мінерали – амулети з каменю, дерева, органічних сполук / кісток / пір'я / ниток (в еволюції всіх цивілізацій простежується жага людини до коштовностей: дорогоцінного каміння, золота, срібла, якими «прикрашають» себе люди. Насправді ці мінерали мають хімічну формулу – певні якості. Наприклад, діамант дуже твердий, а золото не входить у реакцію з іншими сполуками. Отже ці мінерали є «знаками» сили, які, за еко-вимірами дають певну енергію людині, а в дискурсі архетипу Відьма – є «захистом»), 4) тварини – сова / ворон, які збирають інформацію (відповідно еко-орієнтирам тут урівнені людина і тварина, вони є рівнозначними, людина не вивищується і не домінує над природою), 5) засоби переміщення – транспорт / мітла / ступа / килим (це дає можливість перебувати в різних топосах: небо, вода, земля, під землею, в лісі, в горах). Всі ці інструменти потрібні для

розвитку самої Відьми та для людей, які потребують її допомоги.

Відьма дистанційована від «інших», вона живе окремо, вона потребує усамітнення, для того щоб культивувати свою силу та розвиток. Відьма не колективна істота, вона входить у комунікацію, але не в постійну. Отже, тут простежується соціальне відокремлення Архетипу Відьми від загалу. Існування відьми відбувається в гармонійному перетині архетипів Земля і Дім. Відьма має свій Земний Дім, який є її захистом і дає їй силу. Тут простежуються спільні ознаки в архетипах Відьми і Матері. Відьма, як і Мати, дбає про Дім. Він у неї є. Відьма – не дисидентка, а туристка. І коли вона переміщується в просторі на мітлі, після цього вона завжди повертається додому, тому що він «свій». Отже, відьма є патріоткою «свого» дому. Саме ця ментальна позиція і спонукає її допомагати воїнам боронити свою країну.

Людина, яка портебує захисту відьми, звертається до неї, виходить сама на комунікацію. Але якщо самій відьмі потрібно щось зробити, вона формує ситуацію випадковості з обставин, роблячи таку зустріч природною. Відьма ніколи «не являється» як пророк / ангел / фея. Або до неї звертаються, або вона трапляється на шляху, але ця «зустріч» може бути сконструйована і відьмою, в тому числі.

Відьма самодостатня, може бути самотньою, але при цьому вона вміє вибудовувати гнучку комунікацію, в якій зацікавлені всі. Вона вишукано маніпулює, коли передає свої знання. Її знання зорієнтовані на формування «сили» людини. Цю людину відьма «змінює» в процесі «виховання» її его та особистісного зростання. Відьма укріплює і духовне єство і фізичну оболонку людини. Але її уроки суворі й жорсткі, не кожен здатен через них пройти,

можна «згоріти». Ментально знаки архетипу Відьми властиві гетерам, гейшам і куртизанкам. Отже, патерну «коханка». Чи може мати бути відьмою? Або, чи може відьма бути матір'ю. Думаю, може. І тут можуть розвиватися дві стратегії. 1) Відьма-матір, мабуть, із дитини (сина / дочки) зробить свого учня та передасть свою мудрість. 2) Матір може бути відьмою ситуативно. У певні потрібні моменти вона використовує архетип Відьми як культивування сили для захисту своїх дітей або своїх близьких людей.

У підсвідомому архетип Відьми виникає в кризові моменти життя людини (війна, конфлікти), коли потрібно культивувати внутрішнє знання. Архетип Відьми є порятунком і виходом із кризи, допомагає людині вижити після травми, втрати, а також є сходинкою для переходу на вищий рівень своєї особистості, оскільки допомагає розкрити духовну перспективу розвитку в здобутті емоційної та ментальної сили. Потрібно уміти правильно зупинитися, щоб ця сила не руйнувала, а переходила в етику піклування.

Від архетипу Відьми (знання та сила) через любов особистість приходить до перемоги, до успіху, до архетипу Королеви (в соціальному вимірі). Але тільки через любов. Чи може Відьма любити? Може. Коли вона переходить в архетип Матері, а також коли відкриває в собі Гетеру, Куртизанку, Дружину, Коханку. Саме любов є ключем уникнення руйнівних наслідків в результаті сили Відьми. Якщо розмірковувати в термінології екзистенціалізму, Архетип Відьми є унікальністю певної людини, яка відрізняється від більшості. Унікальність Відьми виявляється в тому, що вона може маніпулювати на відстані свідомістю та підсвідомістю інших людей (інтуїтивно спонукати їх до певних дій так, що вони сприймають ці рухи

як власні бажання) та «змінювати» фізичні та емоційні стани людини, її соціальну комунікацію.

Отже, потенціал архетипу Відьма має практичне застосування: завдяки цим можливостям можна керувати природними і соціальними процесами. Це зафіксовано в ритуалах. Є давні ритуали, наприклад, привернення дощу для гарного урожаю та багато інших, над якими сучасна людина сміється, оскільки вважає їх неспроможними. Це зверхнє ставлення є застарілим. Людина ХХІ ст. має відкритися до непояснюваних наукою минулих «знань». Для успішних результатів потрібно використовувати всі можливості, головне, щоб це проходило в етиці піклування. Провідним у всіх сферах (освіті, медицині, науці, політиці, соціумі) залишається постулат : не нашкодь.

Чому католицька церква спалювала відьом а православна не допускала в своє коло? Тому що архетип Відьма сформувався значно раніше, ще до монорелігій. Саме через конкурентоспроможність монорелігії «воюють» із Відьмами, оскільки вони є носіями давнього язичеського знання. Відьма викликає почуття страху, тому що вона сильна, і тому що більшість її не розуміє. До неї ставляться як до непояснюваного дива. Потрібно підкреслити, що Відьма також може лікувати.

Фольклорні казки, легенди та народні перекази закріплюють уявлення про Відьму як про постать, що має доступ до давнього історико-культурного досвіду. У цих текстах вона часто пов'язана з природними силами, знанням трав, лікуванням та особливими здібностями, які виходять за межі звичайного людського досвіду. Кодовою є символіка жіночого волосся, яка в різних культурах асоціювалася з життєвою силою та енергією. У християнській традиції, особливо в православному обряді, жінці належало входити до храму з покритою головою.

Упродовж тривалого часу після одруження жінки приховували волосся під хустками або головними уборами. У аристократичному середовищі таку функцію виконували капелюхи. У XX столітті, внаслідок процесів соціальної демократизації та змін у моді, ці традиції поступово втратили свою актуальність. Зокрема, поширилися короткі жіночі стрижки, що символізували нові уявлення про жіночу роль у суспільстві. Водночас саме в цей період активізувалися рухи за права жінок, що прагнули змінити соціальні й культурні моделі гендерної поведінки.

У культурі другої половини XX століття можна спостерігати іншу тенденцію – повернення інтересу до природності. У середовищі контркультурних рухів, зокрема в епоху хіпі 1970-х років, знову поширюється мода на довге волосся як у жінок, так і у чоловіків. Подібні естетичні практики часто інтерпретуються як символічне прагнення відновити зв'язок із природою та первинними джерелами життєвої енергії. Наприкінці XX століття ця тенденція посилюється на тлі стрімкого розвитку технологій, що породжує паралельний інтерес до природних форм існування. Саме в цьому культурному контексті формується сучасна еко-феміністична перспектива. Її представники звертаються до образів і мотивів, що мають коріння у давніх міфологічних системах – шумерській, вавилонській, єгипетській, давньогрецькій та кельтській. Особливе місце в цих інтерпретаціях посідає культ Великої Богині та ідея жіночого начала як джерела життя, родючості й гармонії з природою.

Еко-феміністки включають риси архетипу Відьми в стиль поведінки сильних жінок політиків, у стратегію «зелених» досліджень, у практики становлення і самореалізації на підґрунті шумерської, вавилонської, єгипетської, давньогрецької, кельтської міфології, які

спрямовані на плодороддя та культи Великої Богині. Так формується сучасна «феміністська міфологія», яка спирається на знання попередниць. Термін «міфологія» по відношенню до феміністських пошуків я використовую тому, що ці процеси відбуваються у пласті «віри» та «прийняття». Поки що не створена література, в якій надавалися б «докази» в дискурсі термінології науки. Але якщо відсутня доказовість, це ніяк не применшує важливість цих підходів, а просто встановлює їхнє існування в «інших» критеріях. Наприклад, чи потрібні докази кохання? Існування кохання між певними людьми або упродовж якихось-то процесів є очевидним для тих, хто з цим стикається. Тому постає наступний висновок. Докази як аргумент є або застарілою, або не ефективною моделлю для пояснення сучасної картини світу ХХІ століття. Найважливішим перетином, в якому зустрічається і наука, і релігія, і соціальні та політичні практики є Любов, із якої і вибудовується ідея еко-феміністської етики піклування.

У цьому контексті доречним є аналіз архетипу Відьми в сучасній українській поезії. Пропоную інтерпретацію проявів цієї ментальності у віршах Людмили Горової «Враже» (2022), де архетипна символіка поєднується з актуальними історичними та культурними смислами.

«Сію тобі в очі, сію проти ночі,

2) Буде тобі, враже, так, як відьма скаже.

Скільки в святу землю впало зерен жита,

Стільки разів буде тебе, враже, вбито.

Скільки, враже, півень вночі кукуріка,

Стільки днів у тебе доживати віка.

Богові — Боже,

Ворогу — вороже,

3) Буде тобі, враже, так, як відьма скаже.

- Скільки зробиш, враже, кроків по Вкраїні,
Стільки твого ляже роду в домовині,
Тільки на пів світу, чорного пристріту,
4) Буде тобі, враже, так, як відьма скаже,
Писанку розпишу, люльку заколишу,
Матір твою, враже, без дітей залишу,
Батька твого, враже, смертю заспокою,
Жінку твою, враже, висушу ганьбою.
Богові — Боже,
Ворогу — вороже,
3) Буде тобі, враже, так, як відьма скаже.
Як просію горе крізь дрібненьке сито,
Станеш ти про пекло Господа просити.
Та не буде, враже, смерть твоя легкою,
Та й у смерті, враже, не знайдеш спокою.
Слово моє липке,
Слово моє кріпке,
Буде тобі, враже, так, як мати скаже,
Буде тобі, враже, як дружина скаже,
Буде тобі, враже, як дівчина скаже,
Буде тобі, враже, як дитина скаже,
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже».

Ліричний герой розкривається через архетип Відьми, що перебуває у стані активної дії. Вона діє за власним внутрішнім імпульсом і потребою, а не у відповідь на прохання інших. Її вчинки спрямовані на захист власної території та протистояння ворогові-загарбнику. У конкретному історичному контексті мається на увазі російський солдат, який вторгся на українську землю. У тексті застосовано стилістичний прийом синекдохи – використання форми однини замість множини. Це реалізовано через звертання «враже», що адресоване

кожному окремому російському солдатів. Таке індивідуалізоване звернення формує своєрідний інтуїтивний та енергетично спрямований комунікативний акт. Його підсилює синтаксичний повтор у формулі: «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже».

Повтори відіграють важливу структурну й семантичну роль. Вони створюють ефект наростання напруги, підсилюють емоційне звучання тексту та формують ідею неминучого покарання. Залежно від контексту повторювані слова набувають нових смислових відтінків і формують додаткові підтексти. Повтор дієслова «сію» функціонує у двох смислових площинах. У вислові «Сію тобі в очі» він виступає як пряме звернення до адресата. У рядку «сію проти ночі» цей самий елемент фіксує особливий час здійснення магічної дії — ніч, яка в традиційних уявленнях асоціюється з посиленням природної та містичної енергії.

Лексема «скільки» також використовується у кількох контекстах. У рядку «Сільки в святу землю впало зерен жита» вона пов'язана з окресленням магічних дій Відьми. У вислові «Сільки, враже, півень вночі кукуріка» ця форма позначає природні дії символічного помічника Відьми, що стає частиною її ритуального простору. У третьому випадку – «Сільки зробиш, враже, кроків по Вкраїні» – вона характеризує пересування ворога, які стають підставою для його майбутнього покарання.

Аналогічно функціонує повтор «стільки». У рядку «Стільки разів буде тебе, враже, вбито» окреслюється індивідуалізована кара для супротивника. У вислові «Стільки днів у тебе доживати віка» визначається часовий вимір покарання – короткий і неминучий. Нарешті, у рядку «Стільки твого ляже роду в домовині» підкреслюється

колективний характер відплати, що поширюється на весь рід ворога.

Вірш формується із 3 частин – 3 куплети, перший і другий завершуються приспівом (повторами), а третій завершується замовлянням: 5 разів синтаксичний повтор, в якому змінюється одне слово, що змінює кожного разу підтекст, поглиблюючи його.

У першому куплеті це 2 рядок (мета дій Відьми), у другому куплеті – 4 рядок (результат дій відьми), у приспіві – 3 рядок (результат дій відьми), що повторюється двічі, як і приспів. 5 повторів наприкінці є нагнітанням страху в підсвідомості ворога, проти якого налаштовані Жіночі Сили під керівництвом Сили Відьми, яка є кульмінаційним завершенням: «Буде тобі враже, так, як мати скаже, / Буде тобі, враже, як дружина скаже, / Буде тобі, враже, як дівчина скаже, / Буде тобі, враже, як дитина скаже, / Буде тобі, враже, так, як відьма скаже». Так формується жіноче коло ментально споріднених людей, що відсилає до «кривавих» енергетичних екологічних (справедливих) вимірів сили природи як стихії, яка огортається навколо «ворога».

Цей посил груповий: і на солдата, і на всю його родину, таким чином, на всю країну: «Скільки зробиш, враже, кроків по Вкраїні, / Стільки твого ляже роду в домовині»; «Матір твою, враже, без дітей залишу, / Батька твого, враже, смертю заспокою, / Жінку твою, враже, висушу ганьбою».

Під час своїх дій Відьма використовує інструментарій: зерно, земля, півень, люлька, писанка, слово: «Сію»; «зерен жита»; «в святу землю»; «півень вночі кукуріка»; «Писанку розпишу, люльку заколишу»; «Слово моє липке, / Слово моє кріпке».

Сама відьма віруюча в Бога людина, і людина Божа : «Богові – Боже». Вона входить у цей Християнський

православний / греко-католицький дискурс (в Україні розповсюджено саме Християнство). Бог є захисником Відьми. Відьма трансцендентна, вона є гармонійною часткою космічної Божественної енергії.

Відьма не самотня, вона має своїх учениць-послідовниць – широке коло жінок, яким передала знання та допомогла відкрити в собі силу: «як мати скаже»; «як дружина скаже»; «як дівчина скаже»; «як дитина скаже». Покарання буде не від відьми, тому що вона є тільки акумуляторкою знань і сили. Покарання є екзистенційним поза межами життя та смерті в пласті вічності за скоєні «не екологічні» вчинки: «Станеш ти про пекло Господа просити. / Та не буде, враже, смерть твоя легкою, / Та й у смерті, враже, не знайдеш спокою».

Найсильнішим є «слово», і тут простежуються спільні точки перетину з концепцією «Біблії»: «Слово моє липке, / Слово моє кріпке».

Висновки

Так у XXI ст. в українській поезії, яка є етичним опором й активною реакцією мисткині на несправедливі криваві політичні реалії, продемонстровано пафос енергетичних посилів, які мають давні коріння, що доводить: не лише використання сучасних технологій (зброї) застосовується у ході життя людини. Настрій сили архетипу Відьма у віршах розкриває перетин потойбічного та земного.

Емоція патріотизм як відчуття «свого» в архетипі Відьма перетинаються в пластах захисту своєї території, захисту «свого» Дому. Відьма навчає культивувати «своє» і боронити «своє». Цей перетин відбувається в момент загострення конфлікту: коли зафіксована загроза і вкрай необхідний «захист». Рекомендації архетипу Відьма є

порятунком від ворога / емоційно-ментальним захистом від загарбника в феномені матріотизм.

Конфлікт інтересів. Авторка декларує, що не брала участі у процесі рецензування й прийняття рішення щодо публікації цієї статті.

Політика використання III. Авторка декларує, що не використовувала III в процесі цього дослідження.

Література

Баррі, П. (2008). *Вступ до теорії: літературознавство та культурологія*. Київ : Смолоскип.

Будний, В. (2008). *Порівняльне літературознавство*. Київ : Києво-Могилянська академія.

Горова, Л. (2022). *Враже*. Узято з <https://lyricstranslate.com/uk/angy-kreyda-vrazhe-lyrics.html>

Данилюк-Терещук Т. (2018). *Міфокритичний дискурс демонологічної образності в літературі українського романтизму*. (Дис. ... канд. філол. наук). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Диса К. (2008). *Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII–XVIII століть*. Київ: Критика.

Кметь В. *Архетип відьми в українській літературі XIX – XX століття*. (Аавторєф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук) Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Криворучко, Світлана (2025). Феномен жіночої дружби в новелі Еліс Манро «Дитяча гра». *Bibliotekarz Podlaski*. V. 67, 2, 337–347. <https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp/article/view/1054/1040> doi.org/10.36770/bp.1054

Шевченко, З. (2015). Екофемінізм: соціально-філософський огляд. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 4, 166–171.

Belimova, T. (2025). Ukrainian Literature in the Matrices of (De)Coloniality. *Astraea*, 6(2), 15–45. <https://doi.org/10.34142/astraea.2025.6.2.01>

Goularte, L. (2025). Ukrainian Music as an Expression of National Resis-tance: Performance and Political Discourse. *Astraea*, 6(2), 46–70. <https://doi.org/10.34142/astraea.2025.6.2.02>

Berman, Tzaporah (1993). Towards an Integrative Ecofeminist Praxis. *Canadian Woman Studies*. Vol. 13, 3, 15–17.

Bhabha, Homi K. (1990). *Nation and Narration*. New York: Routledge.

Goloborodko, I., & Holoborodko, Y. (2023). The Synergy of Bob Dylan's Realities. *Astraea*, 4(2), 9–28. <https://doi.org/10.34142/astraea.2023.4.2.01>

Ecofeminism and globalization: exploring culture, context, and religion (2003). / Edited by Heather Eaton and Lois Ann Lorentzen. Lanham, Md.; Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Карл Густав Юнг. Архетипи і колективне несвідоме ; з нім. пер. Катерина Котюк; наук. ред. укр. вид. Олег Фешовець. Львів : Астролябія.

Lacan, J. (1982). *Desire and the interhretation of desire in Hamlet*. Literature and Psychoanalysis – The Question of Reading. Shoshana: Johns Hopkins University Press. (11–52).

Kryvoruchko, S. (2019). Postcolonial Strategy and Love Vector in Lyric Poetry of Svyatoslav Vakarchuk. *Balkanistic Forum*, 2, 253–265. Retrieved from <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=764864>

Kryvoruchko, S. (2019). Lyrycal Hero as a Tradition in the Poetry by Evhen Sverstiuk. *Balkanistic Forum*, 3, 215–226. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>

Kryvoruchko, S., & Fomenko, T. (2019). The image of Laurence in the novel Simone de Beauvoir “Magic Pictures”. *Journal of Social Sciences Research*, 2(5), 400–407. <https://doi.org/10.32861/jssr.52.400.407>

Kryvoruchko, S. (2023). Blood and Power / Person and State: Mykola Khvylovyi "Blue November" *Balkanistic Forum*, 22/3, 28–44. <https://doi.org/10.37708/bf.swu.v32i1.2> <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>

Levchenko, N. (2023). Reception of Skovoroda's Concept Freedom in the Modern Ukrainian Historical Discourse. *Astraea*, 4(2), 29–44. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2023.4.2.02>

Shteinbuk, F. (2022). Transgressive Character of the Femme Fatale Image in Oles Ulianenko's Novel “Seraphim”. *Respectus Philologicus*, 41, 107–119.

Shteinbuk, F. (2022). “A singer in a sta...”, or Latent stalinism of Mikhail Bulgakov. *Przegląd Rusycystyczny*, 2, 78–94.

Trehubov, D., & Trehubova, I. (2023). Representation of Slavic Cultural Perspectives in the Folklore Theme “Maiden Seduction”. *Astraea*, 4(2), 89–113. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2023.4.2.05>

Zhiva, L., Bracki, A. (2025). Excerpts from the novel And the Echo Repeated...Leya Zhiva: Playfully about Important and Serious. *Astraea*, 6 (2), 187–212. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2025.6.2.10>

Zhiva, L., Khomenko, H. (2021). For Elizabeth Rudinesco's Triumph. Third wheel. *Astraea*, 2(1), 115–126. DOI: <https://doi.org/10.34142/astreaa.2021.2.1.07> <https://astreaa-journal.org/index.php/journal/article/view/21/32> <https://astreaa-ournal.org/index.php/journal/article/view/21/202>

Zhiva, L., Levchenko, N. (2022). *Appsirantess*. Excerpt from the novel. The Tragic Confession of Mykola Khvylovy in the novel by Leya Zhiva *Appsirantess*. *Astraea*, 3(1), 94–113.
<https://doi.org/10.34142/astreaa.2021.3.1.06>
<https://astreaa-journal.org/index.php/journal/article/view/59/66>
<https://astreaa-journal.org/index.php/journal/article/view/59/145>

References

Barri, P. (2008). *Vstup do teorii: literaturoznavstvo ta kulturolohiia*. [Introduction to Theory: Literary and Cultural Studies]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

Budnyi, V. (2008). *Porivnialne literaturoznavstvo*. [Comparative Literary Studies]. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].

Horova, L. (2022). *Vrazhe*. [Foe]. Retrieved from <https://lyricstranslate.com/uk/angy-kreyda-vrazhe-lyrics.html> [in Ukrainian].

Danyliuk-Tereshchuk T. (2018). *Mifokrytychnyi dyskurs demonolohichnoi obraznosti v literaturi ukrainskoho romantyzmu* [A Mythocritical Analysis of Demonological Imagery in Ukrainian Romantic Literature]. (Dys. ... kand. filol. nauk). Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka [in Ukrainian].

Dysa K. (2008). *Istoriia z vidmamy. Sudy pro chary v ukrainskykh voievodstvakh Rechi Pospolytoi XVII–XVIII stolit* [The History of Witches: Witchcraft Trials in the Ukrainian Voivodeships of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 17th–18th Centuries]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Kmet V. (2017). *Arkhetyp vidmy v ukrainskii literaturi XIX – XX stolittia* [The Archetype of the Witch in 19th–20th-Century Ukrainian Literature]. (Aavtoref. dys. na zdobuttia

nauk. Stupenia kand. filol. nauk) Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

Kryvoruchko, S. (2025). Fenomen zhinochoi druzhby v noveli Elis Manro «Dytiacha hra». [The phenomenon of female friendship in Alice Munro's novel "*Child's Play*"]. Bibliotekarz Podlaski. V. 67, 2, 337–347. <https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp/article/view/1054/1040> doi.org/10.36770/bp.1054 [in Ukrainian].

Shevchenko, Z. (2015). Ekofeminizm: sotsialno-filosofskyi ohliad. [Ecofeminism: A Socio-Philosophical Review]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*. Vypusk 4, 166–171 [in Ukrainian].

Belimova, T. (2025). Ukrainian Literature in the Matrices of (De)Coloniality. *Astraea*, 6(2), 15–45. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2025.6.2.01> [in English].

Goularte, L. G. (2025). Ukrainian Music as an Expression of National Resistance: Performance and Political Discourse. *Astraea*, 6(2), 46–70. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2025.6.2.02> [in English].

Berman, Tzaporah (1993). Towards an Integrative Ecofeminist Praxis. *Canadian Woman Studies*. Vol. 13, 3, 15–17. [in English].

Bhabha, Homi K. (1990). *Nation and Narration*. New York: Routledge [in English].

Goloborodko, I., & Holoborodko, Y. (2023). The Synergy of Bob Dylan's Realities. *Astraea*, 4(2), 9–28. <https://doi.org/10.34142/astreaa.2023.4.2.01> [in English].

Ecofeminism and globalization: exploring culture, context, and religion (2003). / Edited by Heather Eaton and Lois Ann Lorentzen. Lanham, Md.; Oxford: Rowman & Littlefield Publishers [in English].

Jung, C. (2012). *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome*. [The Archetypes and the Collective Unconscious]. Lviv: Astroliabiiia. ISBN 978-617-664-014-1[in Ukrainian].

Lacan, J. (1982). Desire and the interhretation of desire in Hamlet. *Literature and Psychoanalysis – The Question of Reading*. Shoshana: Johns Hopkins University Press. (11–52) [in English].

Kryvoruchko, S. (2019). Postcolonial Strategy and Love Vector in Lyric Poetry of Svyatoslav Vakarchuk. *Balkanistic Forum*, 2, 253–265.<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=764864> [in English].

Kryvoruchko, S. (2019). Lyrycal Hero as a Tradition in the Poetry by Evhen Sverstiuk. *Balkanistic Forum*. 3, 215–226. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069> [in English].

Kryvoruchko, S., & Fomenko, T. (2019). The image of Laurence in the novel Simone de Beauvoir “Magic Pictures”. *Journal of Social Sciences Research*, 2(5), 400–407. <https://doi.org/10.32861/jssr.52.400.407> [in English].

Kryvoruchko, S. (2023). Blood and Power / Person and State: Mykola Khvylovyi "Blue November" *Balkanistic Forum*. 22/3, 28–44. <https://doi.org/10.37708/bf.swu.v32i1.2>
<https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069> [in English].

Levchenko, N. (2023). Reception of Skovoroda’s Concept Freedom in the Modern Ukrainian Historical Discourse. *Astraea*, 4(2), 29–44. <https://doi.org/10.34142/astraea.2023.4.2.02> [in English]

Shteinbuk, F. (2022). Transgressive Character of the Femme Fatale Image in Oles Ulianenko’s Novel “Seraphim”. *Respectus Philologicus*, 41, 107–119 [in English].

Shteinbuk, F. (2022). “A singer in a sta...”, or Latent stalinism of Mikhail Bulgakov. *Przegląd Rusycystyczny*, 2, 78–94 [in English].

Trehubov, D., & Trehubova, I. (2023). Representation of Slavic Cultural Perspectives in the Folklore Theme “Maiden Seduction”. *Astraea*, 4(2), 89–113.

<https://doi.org/10.34142/astreae.2023.4.2.05> [in English].

Zhiva, L., Bracki, A. (2025). Excerpts from the novel And the Echo Repeated...Leya Zhiva: Playfully about Important and Serious. *Astraea*, 6(2), 187–212.

<https://doi.org/10.34142/astreae.2025.6.2.10> [in English].

Zhiva, L., Khomenko, H. (2021). For Elizabeth Rudinesco’s Triumph. Third wheel. *Astraea*, 2(1), 115–126.

<https://doi.org/10.34142/astreae.2021.2.1.07>

<https://astreae-journal.org/index.php/journal/article/view/21/32>

<https://astreae-journal.org/index.php/journal/article/view/21/202>

[in English].

Zhiva, L., Levchenko, N. (2022). *Appsirantess*. Excerpt from the novel. The Tragic Confession of Mykola Khvylovy in the novel by Leya Zhiva *Appsirantess*. *Astraea*, 3(1), 94–113.

<https://doi.org/10.34142/astreae.2021.3.1.06>

<https://astreae-journal.org/index.php/journal/article/view/59/66>

[https://astreae-](https://astreae-journal.org/index.php/journal/article/view/59/145)

[journal.org/index.php/journal/article/view/59/145](https://astreae-journal.org/index.php/journal/article/view/59/145) [in English].

Рукопис статті отримано 9 квітня 2026 року

Рукопис статті прорецензовано 19 квітня 2026 року

Рукопис затверджено до публікації 21 квітня 2026 року

Інформація про автора

Криворучко Світлана Костянтинівна, докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетьманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

E-mail: serka7@ukr.net

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-1123-9258>

Kryvoruchko Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Philology, Full Professor, Head of the Professor Mykhailo Hetmanets Department of Foreign Literature and Slavic Languages, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

E-mail: serka7@ukr.net

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-1123-9258>